

2021

Inventarisatie van tuinbouw en behoeftes voor ondersteuning op Curaçao

Inventarisatie van tuinbouw en behoeftes voor ondersteuning op Curaçao

Drs. Annerie H.M. Rutenfrans

Februari 2021

Adviesbureau Beleef & Weet

In opdracht van Simon Groot (EWS)

BELEEF ADVIESBUREAU
& WEET DUURZAAMHEIDS
EDUCATIE

Colofon

Titel: Inventarisatie van tuinbouw en behoeftes voor
ondersteuning op Curaçao

Auteur: Drs. Annerie H.M. Rutenfrans

In opdracht van: Simon Groot (EWS)

Foto's: Soltuna, Kunukito en Annerie Rutenfrans

Inhoudsopgave

1. Aanleiding	5
2. Doel	5
3. Onderzoeksvragen	5
4. Werkwijze	6
5. Vooronderzoek	6
6. Resultaten	7
6.1 Agrarische Koöperatieve Vereniging (AKV)	7
6.2 Soltuna	8
6.3 Ministerie van Gezondheid, Milieu en Natuur (GMN)	9
6.4 Roland van Reenen	11
6.5 Hofi Cas Cora	12
6.6 Aquaponics of hydroponics	14
7. Conclusies	15
8. Aanbevelingen	16
9. Dankwoord	17
10. Referenties	17

1. Aanleiding

Op 14 januari 2021 vroeg Simon Groot, eigenaar van EWS <https://www.eastwestseed.com/> aan mij of hij Curaçao zou kunnen helpen met de tuinbouw. Hij had het artikel 'Corona laat sporen na in een volkswijk op Curaçao' gelezen in Trouw van 8 januari (Van Ditzhuijzen, 2021). Daar is hij van geschrokken. 25% van de huishoudens op Curacao (14.000 gezinnen!) is afhankelijk van de voedselbank. Dit aantal is enorm toegenomen. Door de coronacrisis verloren veel mensen in arme wijken hun baan waardoor zij geen inkomen hebben en geen eten meer kunnen kopen.

Simon wil graag helpen met het ondersteunen van de tuinbouw op Curacao zodat de bewoners zichzelf van genoeg voedsel kunnen voorzien. Dit wil hij doen door het delen van zaadkennis, teeltkennis en zaad dat goed is aangepast aan tropisch klimaat. East-West Seed (EWS) heeft 'kousenbandzaad dat het beste aan droogte is aangepast van de wereld'. Het kan ook bijvoorbeeld door het opzetten van een project met als doel kleinschalige productie van groenten en fruit. Dat kan ook bij mensen in de tuin en bij scholen. Hij denkt aan het opzetten van bijvoorbeeld een Nederlandse Stichting Tuinbouw Curaçao.

Simon Groot, een zaadveredelaar uit Enkhuizen en de oprichter van East-West Seed, is de eerste Nederlander die de World Food Prize heeft ontvangen in 2019, ook wel de 'Nobelprijs voor Voeding en Landbouw' genoemd. Hij kreeg de prijs vanwege zijn inzet om miljoenen kleine boeren in de tropen toegang te geven tot beter groentezaad en kennis hierover https://www.worldfoodprize.org/en/laureates/20102019_laureates/2019_groot/

Met die prijs stimuleert hij o.a. het schooltuinieren in Nederland. Samen met een aantal partners zijn we een landelijk platform schooltuinen aan het opzetten in Nederland. In die hoedanigheid werkt adviesbureau Beleef & Weet met hem samen (zie www.beleefenweet.nl).

2. Doel

Beeld krijgen van de manier waarop de tuinbouw op Curaçao georganiseerd is, in hoeverre de Curaçaose bevolking daarbij actief betrokken wordt en de behoeftes voor ondersteuning daarbij.

3. Onderzoeksvragen

1. Welke organisaties zijn betrokken bij de tuinbouw op Curaçao?
2. Wat wordt er gedaan aan educatie ten aanzien van tuinieren aan bewoners en op scholen? In hoeverre worden bewoners van Curaçao zelf betrokken bij de tuinbouw?
3. Welke behoefte is er op Curaçao om er voor te zorgen dat de bewoners meer zelfvoorzienend worden en minder afhankelijk van de voedselbank?
4. Hoe kunnen we Curacao helpen bij het ondersteunen van de tuinbouw, het vergroten van de opbrengst van het eiland en de bewustwording van de mensen?

4. Werkwijze

Middels mijn contacten met oud-klasgenoten van het Radulphus College (middelbare school op Curaçao), die op Curaçao wonen, heb ik achterhaald welke mensen een belangrijke rol spelen in de tuinbouw op Curaçao. Elly Joubert (Soltuna), Harold Scoop (AKV), Roland van Reenen (zelfstandig ondernemer) en Alvin Daal (ministerie Gezondheid Milieu en Natuur (GMN)) en Femi Meaux (Hofi Cas Cora) heb ik telefonisch geïnterviewd. Via internet heb ik vooronderzoek doen.

5. Vooronderzoek

Uit een aantal persberichten op internet (caribischnetwerk.ntr.nl) heb ik een aantal alinea's min of meer letterlijk heb geciteerd. Deze zijn hieronder te lezen.

Curaçao importeert volgens het Centraal Bureau voor Statistiek Curaçao (CBSC) jaarlijks rond de 4 miljoen gulden (ongeveer 2 miljoen euro) aan groente en fruit uit het buitenland. Zo'n drie procent van de totale markt wordt lokaal geproduceerd.

Curaçao kan meer uit landbouw halen als de overheid investeert. Maar ook de agrarische sector zelf moet zich beter gaan organiseren. Het ontbreekt bij velen aan een lange termijnvisie. Landbouw is een sector waar veel potentie in zit. Op dit moment werken ongeveer 1500 mensen direct of indirect in de agrarische sector (totaal aantal inwoners 160.000). Als de agrarische sector groeit van 3 procent lokale productie naar bijvoorbeeld 25 procent, dan betekent dit dat er zo'n 7000 mensen direct en indirect in de agrarische kunnen gaan werken. Dan zou de landbouw een van de grootste sectoren van Curaçao worden.

Gebrek aan water is een groot probleem; water werd in mei 2020 beschikbaar gesteld door de overheid tegen een gereduceerde prijs, maar als de truck die het water vervoert kapot is, wordt deze niet (snel) gemaakt.

Geen actuele indexering van prijzen. Voor groente zijn deze prijzen voor het laatst in 1997 wettelijk vastgesteld. Om deze producten voor iedereen betaalbaar te houden, ontvangen de meeste bedrijven hiervoor subsidie van de overheid, maar ook dit kent Curaçao niet. Het blijkt niet gemakkelijk om vergunning voor een stukje grond te krijgen; het duurt erg lang voordat je een vergunning krijgt.

Uit: <https://caribischnetwerk.ntr.nl/2020/05/22/curacao-kan-meer-uit-landbouw-halen-als-de-overheid-investeert/>

Telen is niet moeilijk, maar de aanplant beschermen tegen vandalisme, diefstal en ziekteverwekkers die van elders worden ingevoerd, dat is een ander verhaal.

Uit: <https://caribischnetwerk.ntr.nl/2018/08/01/boeren-op-curacao-beter-beschermen/>

6. Resultaten

6.1 Agrarische Koöperatieve Vereniging (AKV)

Op Curaçao is de Agrarische Koöperatieve Vereniging (AKV). Harold Scoop is de woordvoerder van deze vereniging, wordt ingehuurd als consultant en is beleidsadviseur. Hij is begonnen met een studie scheikunde maar uiteindelijk in Colombia omgeschoold tot landbouwkundige.

AKV probeert de belangen te behartigen van de voedselproductie, landbouw en veeteelt en dit ook te stimuleren. AKV heeft 420 leden. Iedereen kan gratis lid worden en tegen gereduceerde prijzen zaden, veevoer, meststoffen, landbouwgif en verdelgingsmiddelen kopen.

AKV geeft ook advies als daar om gevraagd wordt. Ze organiseert iedere eerste zaterdag van de maand een markt waar alle leden hun producten kunnen verkopen. Werken op het land ligt nog in een taboesfeer omdat veel mensen een slavernij-complex hebben. Daarom wordt er veel geïnvesteerd in voorlichting over het belang van tuinbouw.

AKV wordt betaald uit de inkomsten van de verkoop van hun producten. Zij krijgen al 15 jaar geen subsidie van de overheid. Aanvankelijk kregen ze korting op de invoerrechten van hun producten maar 7 jaar geleden is dat helaas afgeschaft.

AKV koopt op dit moment zaden in Japan, Canada en Johnny seeds. Ze kochten ook zaden bij Seminis maar sinds dat een dochterbedrijf is van Monsanto bouwen ze dat af.

AKV merkt dat het beter is om niet afhankelijk te zijn van de overheid. Projecten zijn maar van beperkte duur en zodra er een nieuwe minister komt worden de projecten stop gezet en soms zelfs afgebroken (Zie later Kunukito).

AKV is bezig om voor particuliere terreinen (soms van eigen leden, die soms wat ouder zijn en hun terrein niet meer kunnen bebouwen) een ontwikkelingsplan te maken voor tuinbouw (80 ha bij Ascension). Ook twee terreinen van ieder 1 ha van leden van de AKV gaan (waarschijnlijk) als testgrond gebruikt worden. Hier kunnen nieuwe zaden uitgeteerd worden.

AKV zou het toejuichen als er (meer) ondernemers komen die gewassen die soms in overvloed zijn (komkommer, zoete aardappel, cassave, mango's) of daar groeien maar weinig gebruikt worden (tamarinde en kenepa's) verwerkt worden tot houdbare producten zoals chips, chutneys of sausen.

Behoeftte AKV

Op de proefvelden wil AKV het kousenbandzaad van EWS graag uit proberen; Harold Scoop wil heel graag in contact komen met EWS om te kijken welke andere zaden ze bij EWS kunnen kopen.

6.2 Soltuna

Soltuna is de Stichting voor Ontwikkeling van Land en Tuinbouw Nederlandse Antillen. Elly Joubert is de directeur van Soltuna. Zij heeft veel kennis op het gebied van groente- en fruitteelt op Curaçao. Soltuna promoot met trots de land- en tuinbouw op Curaçao en bestaat al sinds 1973. Ze tuinieren in de volle grond, kassen en schaduwhallen. Hun eerste kas was 2600 m² en staat aan de Cas Coraweg. Deze wordt nog steeds gebruikt. Op Groot Piscadera (achter de Universiteit van de Nederlandse Antillen (UNA)) zijn later 3 kassen gebouwd waarvan 2 voor tuinders en 1 voor het doen van experimenten (proefstation). Er wordt gewerkt in Nederlandse kassen. Hierdoor is de teelt relatief duur. Kleinere tunnelkassen van 100 m² zouden goedkoper zijn. Er wordt ook gewerkt met schaduwhallen. Elly schat dat er ongeveer 60 tot 120 (professionele) tuinders zijn op Curaçao

Tuinders die op Soltuna werken leveren 3x per week hun oogst. Soltuna coördineert de levering aan grootleveranciers van supermarkten en horeca. Er wordt niet direct aan hotels en restaurants geleverd.

Soltuna werkt nu 10 jaar met beschermde teelt in kassen: grondteelt en substraatteelt. Omdat de kassen open zijn hebben ze wel last van plaagdieren zoals tabakswittevlieg. Biologische bestrijders daartegen leven alleen bij een lage temperatuur en de temperatuur op Curaçao is daarvoor nooit laag genoeg. Chemische middelen worden steeds duurder omdat ze bijna niet te krijgen zijn. Tomaten in kassen telen is moeilijk. Voor de bestuiving heb je hommels nodig en die leven niet op Curaçao.

Elly heeft een aantal overzichten gestuurd met informatie over groentegewassen die op Curaçao geteeld worden. Eén overzicht geeft aan welke groenten voldoende geproduceerd worden op Curaçao én waarin Curaçao zelfvoorzienend is (Soltuna, 2021). In dit overzicht staat ook weergegeven welke gewassen in kassen of in schaduwhallen geteeld worden. Daarnaast is er een overzicht met de opbrengst van de gewassen van 10 tuinders op Soltuna in 2020 (Soltuna, 2020). Ook heeft Elly een Excel bestand gestuurd met importgegevens van groente en fruit op Curaçao in 2016 (Soltuna, 2016). Alle groenten die in tropisch laagland geteeld kunnen worden, groeien in principe op Curaçao. De gewassen aardappels, rijst, tarwe, 'sluitsla' (= kropsla), 'sluitkolen' (=dichte kolen), witlof, sperziebonen, asperges, appels en peren kunnen op Curaçao niet geteeld worden. In een televisie-uitzending 'Direct ter zake' dat over de land en tuinbouw ging in oktober 2020 kwam dit er sprake. Hierin worden Elly Joubert, Femi Meaux en Roland van Reenen o.a. bevraagd over uitdagingen in de land- en tuinbouw op Curaçao. Zie

<https://www.facebook.com/directterzake/videos/2588613374783531/?vh=e&d=w>

Er is maar een klein verschil tussen dag en nacht temperatuur waardoor veel bloemen niet tot zaadzetting komen. Elly heeft een gemiddelde van de klimatologische data/meteorologische gegevens van Curaçao tussen 1981 en 2010 (Soltuna, 2010).

Kansen/behoefes

- Tuinders zijn vaak concurrent van elkaar. Ze telen vaak dezelfde gewassen. Er is onvoldoende samenwerking en geen overzicht.
- Tuinders moeten zichzelf ook beter organiseren.
- Producten maken van het overschot aan gewassen zou zeer rendabel kunnen zijn. Aruba maakt favoriete picasaus die in ieder restaurant staat terwijl ze geen pica verbouwen.

- Dure kassen. Het zou beter zijn om met kleine tunnelkassen van 100 m² te werken

Specifieke behoeftes Soltuna

- Op dit moment komt het zaad van Kousenband uit Japan en Taiwan. Elly vindt het de moeite waard om het kousenbandzaad van EWS te proberen. Het is van belang om te weten dat het op Curaçao 9 maanden niet regent en dat het grondwater waarmee geïrrigeerd wordt redelijk zout is (tussen 1,5 en 3 EC).
- Tomaten-variëteiten die onder de Curaçaose klimatologische omstandigheden zouden kunnen groeien zijn ook zeer welkom! De zgn. 'heatwave' en 'heatmaster' petoseeds doen het goed op Curaçao.
- Elly zou graag een proef willen opzetten met verschillende substraatsystemen maar krijgt daar de handen niet voor op elkaar op Curaçao. In Nederland gebruiken ze steenwol. Op Curaçao zouden ze dat goed kunnen uitproberen met kokosvezel (kan goed gerecycled worden en gebruikt voor verbetering van de grond bij siertelers) lavasteen (kan gereinigd en hergebruikt) en kleikorrels. Maar zo'n systeem kost € 100.000,-.

6.3 Ministerie van Gezondheid, Milieu en Natuur (GMN)

Alvin Dael werkt bij het ministerie van GMN en is voorzitter van de partij PIN (Partido Innovativo Nacional). Hij heeft internationaal strafrecht gestudeerd, MBI en is sinds 2009 directeur van Justitie. Hij is enthousiast bezig met het promoten en vergroten van de tuinbouw op Curaçao op verschillende manieren. Hij wil zowel de bewustwording van de Curaçaoënaar op dit vlak vergroten maar zet zich ook in om de groenteproductie op Curaçao op te vergroten. Tot 4 jaar geleden heeft hij niets gedaan aan tuinbouw en nu oogst hij volop tomaten, komkommer, patia (= watermeloen) en kruiden van zijn daktuin. Hij is zichzelf ook aan het bekwamen in syntropic agroforestry op een stuk van 1000 m². In 2019 heeft hij meegedaan met een cursus syntropic farming die door een Australiër gegeven werd in Barber (wijk op Curaçao). In najaar 2020 is deze cursus wederom gegeven, vanwege het grote enthousiasme (50 mensen) via ZOOM.

Alvin heeft in de jaren dat Suzy Romer, minister van gezondheidszorg was (2017- 2020), nauw met haar samengewerkt. Uit onderzoek naar het voedselgedrag bij de Curaçaose bevolking bleek dat lokale mensen onvoldoende groente en fruit aten. Daarom hebben zij een pilotproject opgezet, om burgers te leren tuinieren en koken met zelf geteelde producten. Dit project heet 'Kunukito di Kas i di Bario' oftewel Home Farming tot Bevordering van Gezonde Voeding en Lokale Voedselzekerheid. (kunuku = veld/akker, chikitu = klein, kas = huis en bario = buurt/wijk) Het plan van aanpak is te vinden in bij de referenties en als bijlage gestuurd met dit rapport (Kunukito. 2018). In de 4 armste wijken van Curaçao (Otrabanda, Montana, Barber en Buena Vista) zijn in 2018 en 2019 pilots gestart. Aan 40 mensen per wijk werden in buurthuizen de lessen gegeven. Tijdens de lessen werd er gewerkt in community-gardens en op het einde van de cursus werden er maaltijden bereid voor de buurt. Inmiddels is er een masterclass te vinden op facebook (in het Papiaments) <https://www.facebook.com/kunukitodikasidibario>

Halverwege die periode is ook gestart met een vergelijkbaar project op scholen 'Kunukito di Skol' (Skol = school) nl. in wijken Koraal Specht, Santa Rosa, Barber en Buena Vista. Dit is in

samenspraak gegaan met het RK-schoolbestuur. Eén docent met landbouwachtergrond begeleidde 2 scholen met een tuin op het schoolterrein.

Om het voedingspatroon van de kinderen op Curaçao te verbeteren zijn een aantal Curaçaose ambtenaren 4 jaar geleden, toen Eberhart van der Laan nog burgemeester was, gaan kijken naar de aanpak in Amsterdam-Zuidoost. Sindsdien is er een diëtiste in dienst gekomen bij het ministerie van GMN op Curaçao. Zij had onvoldoende tijd om de resultaten vast te leggen. Maar uit feedback van directeuren van basisscholen blijkt de methode wel haar vruchten af te werpen. Roland van Reenen is vanaf het begin betrokken geweest bij de kunukito-projecten.

De bedoeling was dat de kunukito-projecten voorgezet zouden worden na 2019 maar doordat Suzy Romer geen minister meer was en vanwege corona is dit niet meer gebeurd. Nu zijn er vrijwilligers van de PIN die op zaterdag en zondag mensen thuis helpen met het verbouwen van groenten.

Kansen/behoefes

Er zijn onlangs verschillende projecten opgezet die de lokale voedselproductie op Curacao, vooral in de armere wijken, willen vergroten. In alle projecten is het de bedoeling dat de bewoners zelf leren om tuinen aan te leggen, bij te houden, te bewaken en te oogsten. Op die manier krijgen bewoners meer verse groenten i.p.v. blikvoer dat nu vnl. in de groentepakketten zit. De projectleiders zijn op zoek naar financiering en soms, als het om overheidsgrond gaat, het verkrijgen van vergunningen. Een korte beschrijving van deze projecten in de verschillende wijken volgt hieronder.

Brievengat

In arme wijken in Brievengat willen ze communitygardens aanleggen gebaseerd op syntropic farming (soort voedselbosjes maar dan gericht op directe opbrengst, zie Roland van Reenen). Benjamin (?), de projectleider van het project in Brievengat, heeft nu € 20.000 van de € 80.000 bij elkaar.

Otrabanda, Fleur de Marie, Seru Fortuna, Coral Specht

Ook in deze wijken willen ze dat de lokale bevolking die vlakbij die locaties woont vanaf het begin betrokken wordt. Bij Coral Specht (vlakbij de gevangenis) en Seru Fortuna wachten ze nog op toestemming voor gebruik van de grond van domeinbeheer. Zonder deze toestemming kunnen er geen fondsen gewonnen worden.

Santa Barbara (Seru Machou)

Fred Wiel (voormalig rechter op Curaçao) wil van de 1,5 ha van zijn land, 1 ha afstaan voor buurtbewoners om daar gewassen te verbouwen. Alvin heeft een concept-projectplan geschreven (in het Papiaments) dat nog niet af is. Ze willen een stichting oprichten en gesprekken voeren met wijkorganisaties en een jongerenorganisatie (Mairon). Hieronder een beschrijving van de locatie op Curaçao uit het concept-projectplan van september 2020.

Zone Seru Grandi ligt in het oostelijk deel van het eiland en even ten noordoosten van het Spaanse Water en de Tafelberg. De zone bestaat uit de wijken Seru Grandi, Sabana Baka, Seru Machu, Sabana Cras en Fuik. Zone Seru Grandi als totaliteit maakt een zeer landelijke indruk, terwijl de wijk Fuik het meest landelijke is. In de grootste wijk Seru Grandi, ligt het centrum van de zone. Hier zijn vrijwel alle faciliteiten geconcentreerd. Een groot deel van de zone wordt gevormd door mondi (bos) en wildgroei. Opvallend is het relatief hoge aantal

vroegere kunukuhuizen die nog bewoond worden. Even opvallend is het aantal houten huisjes in vooral de wijk Fuik, waarvan een deel een toch wel armzalige indruk geven. Ook treft men nieuwe huizen aan met pal daarvoor een oud en compleet vervallen huisje. Met grote waarschijnlijkheid heeft dit te maken met het geloof dat het afbreken van het ouderlijk huis, de plotselinge dood van een oudere in het nieuwe huis tot gevolg kan hebben. Dit folkloristisch geloof leeft nog steeds door in een aantal wijken in Bándabou. Verder zijn alleen de hoofdwegen, waarvan de meeste geen naam hebben, geasfalteerd. Een groot deel van de binnenwegen zijn echter niet verhard. Hiervan zijn een aantal in slechte staat. Tot het einde van de eerste helft van de vorige eeuw, leefde nog een groot deel van de bevolking van zone Seru Grandi van de landbouw, bosbouw en veeteelt. Men treft nog verschillende watermolens, waterdammen en putten aan, die niet meer in gebruik zijn. Op een klein aantal erven wordt nog aan landbouw en veeteelt als hobby gedaan. Loslopende geiten en schapen vormen een vertrouwd gezicht in de zone. Op twee plaatsen wordt tuinbouw nog op professionele basis beoefend. Hier werken een klein aantal Haitianen, Jamaicanen en Chinezen. Zie verder buurtprofiel (2007)

SERU GRANDI (Sabana Baka) 213 households; 557 persons were counted in SERU GRANDI (Sabana Baka) in the 2011 Census. The population density for this neighbourhood was 332 persons per square kilometer; avg household size 2.6; sex ratio 83; pop 0-14= 18.7%; 15-64=68.6%; 65+=12.7; Curacao born= 87.5%, Foreign born pop=12.5%

SABANA CRAS 166 private households were counted in SABANA CRAS during the Census 2011. The total number of private households counted in Curaçao was 54,936; pop. 450; avg. household=2.7%, sex ratio = 89*

FUIK 279 private households were counted in FUIK during the Census 2011. The total number of private households counted in Curaçao was 54,936.; population= 838; avg hh= 3.0, sex ratio 89;*

SERU MACHU; 147 huoseholds; 432. Pop; avg hh size 2.9, sex ratio 94

Vanuit het ministerie van Landbouw, Veeteelt en Visserij (LVV) geven ze voornamelijk advies aan boeren. Ze hebben proefterreinen waar ze proberen om rassen van varkens en geiten te verbeteren. Via Alvin Dael kreeg ik de contactgegevens van Faisel Dilrosun. Hij werkt op het ministerie van LVV. Op zowel mails als whatsapp en telefoon kreeg ik geen reactie.

6.4 Roland van Reenen

Roland van Reenen is zelfstandig ondernemer en heeft zich geschoold in syntropic farming. Hij wordt voor verschillende klussen zowel op het gebied van voedseducatie als het maken van ontwerpen voor syntropic farming (voedseltuinen) ingehuurd o.a. door het ministerie van GMN. Hij is opgeleid als onderwijzer, heeft de eerste biologische supermarkt (Estafette) in Breda opgezet en is ruim 5 jaar geleden met zijn Curaçaose vrouw, naar Curacao geëmigreerd.

Roland is ingehuurd door het ministerie van GMN voor het begeleiden van de Kunukito-projecten en het geven van cursussen aan bewoners. Zijn cursussen zijn gebaseerd op permacultuur in tropische gebieden: syntropic farming. Hij heeft 42 personen in 2019 en 30 personen in 2020 opgeleid. In oktober 2020 heeft hij workshops gegeven in Kenia en op Bonaire. De eerste farm op Bonaire wordt in 2021 opgezet.

In de wijk Buena Vista heeft hij les gegeven aan de buurtbewoners in het buurthuis van Wishi/Marchena (aangrenzende wijken). Op een stuk grond van 11 bij 11 m halen ze daar per maand 100 pakketjes groenten af, waarvan 30 mensen leven.

De syntropic agroforestry op Curaçao is gebaseerd op het Braziliaanse concept. Twee Brazilianen hebben cursussen gegeven op Curacao over deze methode van tuinbouw. Het eerste experiment is in de wijk Barber uitgevoerd. Tussen de fruitbomen kunnen verschillende soorten groenten verbouwd worden. Een tuin van 5m bij 5m is al geschikt voor syntropic farming maar ook een tuin van 20m bij 60m (kost 4 dagen om in te zaaien maar daarna maar 7 uur per week werk!). Per m² worden 50 zaden in de grond gedaan. Met de 4 liter water per dag per m² geef je niet alleen een bananenboom water, maar ook alle andere planten in die m². De oogst van radijsjes is na 3 weken, mais na 6 weken, aubergine (berehein) en tomaten na 3 maanden, cassave na 9 maanden, papaja na 2 jaar en bananen na 3 jaar. Het oogsten kan 20 jaar doorgaan. Omdat de bodem volledig bedekt is met planten is er meer schaduw, verdampt er minder water en hoef je minder water te geven (slechts 1x in de 20 weken).

Voordelen van deze methode zijn:

- Er ontstaat meer en rijker bodemleven
- Er is minder water nodig (dat toch al heel schaars is op Curaçao)
- Tuinieren kost minder tijd.
- Minder kostbaar want water is duur op Curaçao nl. 45 gld voor 1 m³.

Kansen/behoefes

- Bewoners trainen in het goed plannen van hun werkzaamheden zodat ze kunnen zorgen voor een continue productie van groenten. Dit geeft ook vertrouwen bij de supermarkten om producten af te nemen.
- Bewoners opleiden in het maken van een businessplan zodat ze zakelijk inzicht krijgen en onafhankelijk worden van anderen.
- Iedere wijk zou een buurttuin moeten krijgen waar de bewoners in werken en oogsten. Cursussen zoals die van Kunukito di kas i bario zouden politiek onafhankelijk gegeven moeten worden. Op dit moment zijn die cursussen afhankelijk van de (grillen van de) politiek.
- Meer mensen bekwaam maken in tuinieren; leren werken in de tuinbouw. Niet blijven investeren in het in stand houden van offshore, toerisme en raffinaderij.
- Meer bewoners zouden landbouwproducten moeten gaan verwerken tot houdbare producten.
- De zaden van kousenband van EWS zijn zeer welkom. Ze kunnen ingepast worden in het teeltplan van syntropic farming.

6.5 Hofi Cas Cora

Hofi Cas Cora is een kleinschalig, biologische landbouwbedrijf. Naast de moestuin hebben ze ook dieren om zo circulair te werken. In het weekend wordt er gekookt met de producten van het land en is het restaurant open. Femi is na een marketingopleiding 6 jaar geleden met een minimale investering begonnen met het opzetten van dit bedrijf. Ze heeft een fulltime-medewerker in dienst en werkt zelf (meer dan) fulltime in dit bedrijf.

Hofi Cas Cora wil uitsluitend biologisch produceren en als het kan zero waste. Ze koopt haar zaden in China en koopt ook Johnny seeds (Voor Johnny seeds moet je een business-profiel aanmaken; een gewone particulier kan daar geen zaden bestellen). Als er overvloed van een bepaald product is op het eiland, probeert Femi dat te verwerken door er een 'foody-event' van te maken. Dat heeft ze een keer gedaan met overschot aan tomaten.

De missie van Hofi Cas Cora is mensen te leren om lokaal te eten wat op dat moment voor handen is.

Hofi Cas Cora gebruikt haar producten in de eigen keuken maar levert ook aan restaurants. Vooral de restaurants die graag lokale producten wil verwerken zoals restaurant Fort Nassau en restaurant Comé (Pietermaai).

Hofi Cas Cora heeft geprobeerd om een schooltuin op te zetten. Door geldgebrek maar ook door het feit dat producten in de vakantie werden gestolen is dit niet doorgegaan. Ze heeft een foundation opgezet om gehandicapten kinderen te helpen maar dit is doodgebloed omdat er niet genoeg financiering was.

Femi stelt een aantal zaken aan de orde:

- Er is op Curaçao geen waterbeleid.
- Er is geen waterputbeleid. Iedereen mag zonder vergunning een put slaan. Door het steeds droger wordende klimaat staan de putten steeds sneller droog. Water bestellen duurt lang en kost geld. Ook bevat het water zout.
- Er is geen prijsafspraken over de producten. De laatste update is van 1992.
- Er is geen prijsbeleid; supermarkten geven een lage prijs.
- Er is geen onderlinge samenwerking bij het verbouwen van gewassen; hierdoor ontstaat een overproductie van bepaalde producten in bepaalde periodes.
- Er is geen importprotectie van producten.

Kansen/ behoeftes

- Op Curacao is wel de wil om te gaan tuinieren aanwezig maar er is meestal geen land en geen water en onvoldoende kennis. Mensen beginnen gewoon, zonder een plan van aanpak. Het zou goed zijn als er workshops worden gegeven over hoe je een businessplan schrijft, marketing opzet en hoe je subsidies kunt aanvragen.
- Het zou goed zijn als boeren zouden samenwerken zodat iedereen iets anders verbouwt waardoor er geen overvloeden ontstaan op bepaalde momenten.
- Er zijn veel initiatieven op het gebied van tuinbouw maar die werken los van elkaar.
- Het verwerken met lokale producten die op een bepaald moment voorhanden zijn, zou bij gewone mensen maar ook bij chefs gestimuleerd moeten worden bijvoorbeeld middels workshops.
- Het zou goed zijn als er een platform ontwikkeld wordt waar vraag en aanbod van restaurants en boeren bij elkaar komen bijvoorbeeld middels een app waar je als restaurant en als community van lokale producten lid van kan worden en ook individuen.
- Het zou goed zijn als supermarkten de lokaal geteelde producten ook als zodanig benoemen. Dan ontstaat er meer bewustwording bij de consument en kan deze ook bewuster inkopen doen om de lokale boeren te steunen.

- Het zou goed zijn als de overheid ook naar de goede voorbeelden op Curaçao kijkt i.p.v. alle kennis elders te halen.

6.6 Aquaponics of hydroponics

Aquaponics of hydroponics is duur vanwege de hoge investering in technologie. Bovendien is water schaars en kostbaar. Er zijn meerdere mensen op Curaçao opgeleid om met deze techniek te werken. Twee jongens in Fuik kweken met hydroponics kruiden en micro-groenten en verkopen die aan restaurants en supermarkten. De mate waarin deze techniek toegepast wordt op Curaçao, is niet verder onderzocht in dit onderzoek

7. Conclusies

Bij de start van dit onderzoek had ik niet verwacht dat er op Curaçao zoveel mensen bezig zijn met het promoten van de tuinbouw aldaar en het stimuleren van educatieprojecten bij huishoudens en kinderen in arme wijken. Het is fijn om te merken dat velen hun schouders er onder zetten om ervoor te zorgen dat iedereen op het eiland genoeg gezonde groenten te eten krijgt. Het is jammer dat deze projecten politiek gevoelig zijn waardoor er geen continue structuur ontstaat om alle arme bewoners te scholen in het tuinieren waardoor ze zelfvoorzienend kunnen worden in hun eigen voedselvoorziening.

Er zijn drie grote organisaties betrokken bij de tuinbouw op Curaçao: Soltuna, AKV en het Ministerie van Gezondheid Milieu en Natuur. Daarnaast zijn er zelfstandig ondernemers zoals Femi Meaux en Roland van Reenen. En tal van kleine organisaties die meewerken maar niet benaderd zijn bij dit onderzoek.

In 2018 en 2019 is door het Ministerie van Gezondheid, Milieu en Natuur geïnvesteerd in educatie in moestuinieren aan volwassenen en kinderen op scholen middels respectievelijk de projecten 'Kunukito di Kas i di Bario' en 'Kunukito di Skol'. Deze projecten werden vanuit overheidswege georganiseerd en betaald en zijn zeer succesvol gebleken. Door veranderingen in de politieke situatie zijn deze projecten gestopt en soms afgebroken. Er is geen evaluatierapport gemaakt.

Uit alle interviews kwam naar voren dat de tuinders op Curaçao welwillend zijn maar dat het ontbreekt aan kennis over het maken van een businessplan, het plannen van hun werkzaamheden en het samenwerken onderling. Hierin kunnen tuinders ondersteund worden met o.a. workshops.

Helaas ontbreekt het soms aan vergunningen voor gebruik van beschikbare grond. Er zijn meerdere projectplannen voor tuinbouwprojecten op particuliere grond in arme wijken geschreven waar nog investering voor wordt gezocht. Het doel van deze projecten is om lokale bewoners te betrekken bij deze projecten waardoor ze participeren en mee oogsten waardoor ze onafhankelijker worden in hun voedselvoorziening en gezonder gaan eten.

Water is een groot probleem op Curaçao omdat het gemiddeld vaak 9 maanden per jaar niet regent. Ook de putten staan soms droog en het water uit de putten heeft een (te) hoog zoutgehalte. Misschien biedt syntropic farming hiervoor uitkomst; bij het telen van de gewassen is minder water (geven) noodzakelijk. Er zijn steeds meer farmers opgeleid om deze techniek toe te passen.

Soms is er een overschot aan bepaalde producten. Hier zou een verwerkingsindustrie voor opgezet kunnen worden.

AKV, Soltuna, Hofi Cas Cora en Roland van Reenen willen graag het zaad van koudenband van EWS uit proberen op Curaçao. Door Roland werd gevraagd naar de eigenschappen van de kousenbandzaden van EWS. Is het een klimmer of niet? Hoe hoog groeit de plant? AKV en Soltuna willen hun proefvelden gebruiken om dit zaad uit te proberen. Roland wil het graag in zijn syntropic forestry teeltplannen proberen. Ook in de tuinen van particulieren of de communitygardens kan dit zaad gebruikt worden.

AKV, Harold Scoop, wil heel graag direct contact met Simon Groot van EWS over aankoop van ook andere zaden. Ook Elly Joubert van Soltuna heeft aangegeven dat ze zeer geïnteresseerd is in zaden van gewassen die groeien in tropisch klimaat.

8. Aanbevelingen

Het zou zinvol zijn om tuinders op Curacao te ondersteunen met tuinieren en duurzaam ondernemen. Er is behoefte aan een soort platform waar kennis en ervaring van tuinders gedeeld wordt en ook een match gemaakt kan worden tussen opbrengsten en afzet. Dan vindt er minder verspilling van voedsel plaats.

Het opzetten van een industrie die het overschot aan tuinbouwproducten kan verwerken tot gezonde houdbare producten door het te drogen (denk aan fruit) of het maken van chutneys, jams of sausen (denk aan komkommers etc.) zou een impuls kunnen geven aan de economie van Curacao.

Voordat er geïnvesteerd gaat worden in de tuinbouwprojecten waarvan de plannen ontwikkeld worden of ontwikkeld zijn, is meer nadere informatie gewenst. Van een van de projecten is een concept toegestuurd maar die is in het Papiaments en nog niet af.

De pilots van de educatieprojecten 'Kunukito di Kas i di Bario' en 'Kunukito di Skol' zijn uitgevoerd. Het zou fijn zijn als er een evaluatie gedaan wordt naar de resultaten van deze projecten. Op grond hiervan zou geïnvesteerd kunnen worden in deze projecten om deze zo minder afhankelijk te maken van de politiek op Curaçao.

Kousenbandzaad is zeer welkom op Curaçao! We kunnen navragen hoeveel zaden van kousenband de organisaties nu al gebruiken en daarop aansluiten. Ook kunnen deze zaden gebruikt worden bij de educatieprojecten, mits die doorgaan. Van tevoren is het goed om eerst over de specifieke eigenschappen van het zaad te communiceren.

Met AKV en Soltuna kan op korte termijn zaken worden gedaan omtrent handel in zaden. Simon Groot kan direct met hen daarover communiceren.

9. Dankwoord

Dank ben ik verschuldigd aan Erseline Ramazan en Roselyn Jessurun, die mij voorzien hebben van contactgegevens van een aantal deskundigen op het gebied van de organisatie van tuinbouw op Curacao. Door hun relaties met deze personen had ik snel contact. Met Elly Joubert (Soltuna), Harold Scoop (AKV), Roland van Reenen (zelfstandig ondernemer), Alvin Daal (ministerie Gezondheid Milieu en Natuur (GMN)) en Femi Meaux (Hofi Cas Cora) heb ik uitgebreid gesproken via de telefoon. Dank jullie wel voor jullie tijd en de waardevolle bijdragen en kijkje in 'jullie keuken'! Elly stuurde waardevolle overzichten die wellicht belangrijk kunnen zijn bij een eventueel toekomstig project. Dit alles maakte het mogelijk om in een relatief korte tijd inzicht te krijgen in de manier waarop de tuinbouw op Curacao georganiseerd is, in hoeverre de Curaçaose bevolking daarbij actief betrokken wordt en de behoeftes voor ondersteuning daarbij. Met Simon Groot ga ik bespreken wat we voor Curaçao kunnen betekenen in de toekomst. Ajo!

10. Referenties

- Kukunito, 2018. Plan van aanpak Kunukito di Kas i di Bario (Home Farming tot Bevordering van Gezonde Voeding en Lokale Voedselzekerheid).
- Soltuna, 2010. Summary of climatological data period 1981-2010.
- Soltuna, 2016. Overzicht Import fruit en groente in 2016 op Curacao. Exelbestand.
- Soltuna, 2020. Overzicht Inname 10 tuinders op Soltuna in 2020
- Soltuna, 2021. Overzicht Soorten groente waar Curaçao zelfvoorzienend in is.
- Van Ditzhuijzen J., 2021. Corona laat sporen na in een volkswijk op Curaçao. Krant Trouw 8 januari 2021.

